

Mevlânâ Üzerine Konuşmalar

MAHMUD EROL KILIÇ

EDİFİ
KİTAP

KÜLTÜR BAKANLIđI YAYINCILIK SERTİFİKA NO: 12364

KİTAP YAYIN NO: 90

TASAVVUF SOHBETLERİ 24

MAHMUD EROL KILIÇ KİTAPLIđI: 7

HAZIRLAYAN: Emine Öztürk

DÜZELTİ: Ümran Tüzün

KAPAK TASARIMI: Ravza Kızıtuğ

İÇ BASKI/CİLT: Sistem Matbaacılık

Yılanlı Ayazma Sok. No: 8

Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Telefon: (0212) 482 11 01

Matbaa Sertifika No: 16086

1. Baskı: Aralık 2014

2. Baskı: Aralık 2014

ISBN:

ISBN 978-605-5215-77-4

SUFİ KİTAP

Cađalođlu, Alemdar Mahallesi,

Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul

TEL: 0212 511 24 24

P.K. 50 Sirkeci/İstanbul

www.sufi.com.tr sufi@sufi.com.tr

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak

Timaş Yayın Grubu bünyesinde faaliyet gösteren Sufi Kitap'a aittir.

İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

MEVLÂNÂ HUTBESİ¹

Aziz ve Muhterem Cemaat!

Hayırlar fetholsun, şerler defolsun ve cumanız mübarek olsun!

Biliyorsunuz toprak, ancak ekilince ve ekilen ne ise ona göre filiz verir. Kültür de böyledir. Nasıl bir kültür ekersen, ona göre insana sahip olursun. Bu topraklarda ekilen İslâm kültürü, bin senedir hep âriflerin, velilerin anladığı ve yaşadığı İslâm olmuştur. Anadolu insanı, başka yollara iltifat etmediği için böylesi bilge

1 Hiç okunmamış bu hutbe metninin manidar bir hikâyesi vardır: 2008 yılında Almanya'da gerçekleştirilen bir toplantıda karşılaştığım ve o dönemde henüz Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı olan kıymetli dostum Prof. Dr. Mehmet Görmez Beyefendi ile sohbet ederken, cuma hutbelerinde imamların umumiyetle âriflerin İslâm'ına hiçbir atıfta bulunmadıklarından, Yunus'tan ve Mevlânâ'dan bir beyit bile okumadıklarından serzenişte bulunmuş ve "Mesela iki ay sonra şeb-i arus geliyor, Hz. Mevlânâ'nın vefat yıldönümü münasebetiyle 17 Aralık'a denk gelen bir cuma günü, onun hatırasına bir hutbe okunamaz mı?" diye sormuştum. Bunun üzerine kendisi, maalesef uzun yıllardır irfan karşısı zihniyetin Diyanet'te kök saldıgını söyledikten sonra bendenize, eğer hemen böyle bir hutbe metni hazırlarsam bunun denetimden geçerek okutulması için elinden geleni yapacağını ama yine de söz veremeyeceğini söylemişti. Kaldığım otel odasında, hemen o gün bu metni hazırlamış ve kendisine göndermiştim. Neticede ne kadar çaba gösterdi ise de maalesef bu hutbeyi okutmaya gücü yetmedi ve bu hutbe hiçbir zaman okunmadı. Yakın dönem din tarihimize bir not düşmek için arşivimde sakladığım bu metni, burada yayınlamak istedim.

şahsiyetlere kucak açmıştır. Hal böyle olunca, bu yüce insanlar da Anadolu'yu kendilerine mesken tutmuşlar ve bu müsait insanları aşkla eğitmişlerdir. İnsana, hayvana, bitkiye, velhasıl bütün bir kâinata hep şefkat nazarlarıyla bakan bu derviş gönüllü insanlar;

Yaratılmışı hoş görürüz Yaratanından ötürü

düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Mevlânâ Celaleddin Rûmiler, Hacı Bektâş-ı Veliler, Hacı Bayrâm-ı Veliler, Yunus Emreler, Şeyh Şâbân-ı Veliler, Seyyid Hüsameddin Uşşakiler, bu muhteşem kervanın sadece bazılarıdır. Bu İslâm âlimlerine göre din, bir aşk mektebidir. Aşk ile yapılmazsa, ibadetler bile külfettir. Allah bizleri en mükemmel surette yaratmış ve bize kendi ruhundan üflemiştir. O zaman Allah'ı tanımak, bilmek, imkânsız bir iş değildir. Sadece yapılması gereken, O'nun bize verdiği o ruhu çalışabilir hale getirmektir. Gerisini o ruh yerine getirecektir. Zira Cenab-ı Allah, “*Her nerede olursanız olunuz O sizinle beraberdir.*”² ve “*Ben sizlere şah damarınızdan daha yakınım.*”³ gibi muhtelif âyetlerinde, bir taraftan bizden uzak olmadığını, bize çok yakın olduğunu hatırlatırken diğer taraftan da, “*O iman edenler, Allah'a karşı şiddetli bir sevgi duyarlar.*”⁴ âyetiyle kul ile Allah arasındaki ilişkinin ancak sevgi üzerine inşa edilebileceğini bildirir.

Bu sevgi dolu, hoşgörü dolu yüksek İslâm anlayışının en önemli temsilcilerinden birisi de, hiç kuşkusuz Mevlânâ Celaleddin Rûmî'dir.

“Ben hayatta olduğum müddetçe Yüce Kur'an'ın bendesiyim. Bundan başka benden bir şey nakledilirse, o sözden de o kişiden de uzağım.” diyen Mevlânâ, öncelikle dinin zâhirini tahsil etmiş

2 Hadid, 57/4.

3 Kaf, 50/16.

4 Bakara, 2/165.

ve yıllarca buna dair ilimleri medresede okutmuş bir din âlimidir. Daha sonra maneviyatta derinleşmeye başlayınca, yaşadığı hal-leri şiir yoluyla insanlara aktarmaya devam etmiştir. Bu şiirlerinden oluşan muhteşem eseri *Mesnevî*, tercüme edildiği bütün dillerde hayranlıkla okunmuş ve hâlâ okunmaya devam etmektedir. *Mesnevî*'nin esası, Kur'an'ın özüdür. Bu yüzden her mısra-nda hikmet, her beytinde sırlı hakikat, her hikâyesinde ibret vardır. Bir şiirinde söylediği, “Aynı dili konuşanlar değil aynı gönlü, aynı duyguları paylaşanlar daha iyi anlaşır.” sözüyle, gönül-daş olmanın her şeyden daha önemli olduğuna dikkat çeken Mevlânâ, “Ne arıyorsan osun sen!” sözüyle de ne aradığını bil-meyen insana uyarıda bulunmaktadır. “Biz ayırmaya değil bir-leştirmeye geldik.” derken de ne kadar yapıcı ve birleştirici bir anlayışa sahip olduğunun altını çizer.

Selçuklu ve Osmanlı sultanları hep ona bağlılıklarını dile getirmişlerdir. Onun görüşlerinin özümsemiği yerlerde kavga olmaz, kul hakkına tecavüz edilmez. Allah aşkı, her şeyin önüne geçer. Mevlânâ'nın gâyesi, insanı, insan-ı kâmil yapmaktır. Kâmil insan olmak için ne lâzımsa, Mevlânâ da sözlerinde onları işle-miştir. “Hamdım, yandım, piştim!” derken, insanın hamlıktan olgunluğa geçişini, mayalanmış ekmeğin pişmesine benzetir. İnsanın da irfan teknesinde pişerek eğitilmesi gerekir. Zira ancak böylesi kâmil insanların sayılarının artmasıyla toplumda huzur, barış ve karşılıklı anlayış gelişecektir.

Rabbim bizleri, çocuklarımızı onların sözlerini anlayarak, yollarını izleyerek, onlar gibi kâmil insan olanlardan eylesin! Amin! Hutbeme, büyük ârif Hz. Mevlânâ'nın şu sözleriyle son vermek istiyorum:

“Bizler birleştirmeye geldik, parçalamaya değil!”

MEVLÂNÂ BİZE NEYİ HATIRLATTI?¹

Aristoteles, *Bilgeler prensipleri, esasları koyanlardır*, der. O esasları açarak hayata tatbik etmek ise bilgeleri izleyen mütefekkirlerce gerçekleştirilir. Prensip vaz' etmek, *Küllî Akıl* ile *Evensel Ruh* ile irtibat kurulmasını gerektiren yüce bir iştir, bunu yapabilen bilge sayısı da doğal olarak azdır. Siz bu kişileri, ortaya koymuş oldukları düşünce tarzlarının oluşturduğu medeniyetler, sanatlar ve edebiyatların arkasında rahatlıkla görebilirsiniz. Olan bitene sadece olgular ve sonuçlar düzeyinden bakmak, eşyânın hakikatini bize veremez. Oluşum ve sebepler düzeyinden alarak görebilme bilgi düzeyine çıkılmadıkça da "ilim" gerçekleşmez. Çünkü ilim, evrende olup biten arasındaki irtibatı kurabilme sanatıdır. Toplumsal, siyasal ve sanatsal olguların arkasında hep bir fikir babası vardır. Bir tabloyu yorumlarken, bir mimarî eseri incelerken, bir melodiyi dinlerken yahut bir laboratuvarda çalışırken karşımıza dikilirler bu âbide şahsiyetler. Çin medeniyetinin arkasından Konfüçyüs, antik Grek'in sokaklarından Platon, Roma İmparatorluğu'nun ihtişamından Marcus Aurelius, Rönesans'ın

1 "Mevlânâ Gündelik Hayatımızın Neresinde?", *Zaman*, 17 Aralık 2007.

arkasından Averroes tebessüm eder. Uzun insanlık tarihinin her devresini, sanat eserleri kadar yönetim biçimlerini de o şahsiyetlerin nefeslerinden bağımsız olarak düşünemezsiniz. Hindistan yarımadasında *Tac Mahal* gibi bir şaheserin, Muhyiddin İbn Arabî'nin *Mekke Fetihleri* kitabından ilhamla yapıldığı bilinir. Osmanlı Devleti'nin birden çok din ve kavmi, "millet sistemi" anlayışı altında bir arada tutabilmesinin fikrî şablonunun, tasavvuf düşüncemizin "birlik içerisinde çokluk" (*kesret der vahdet*) anlayışından alındığı da bir gerçektir. Ne var ki, muayyen bir kültür ve medeniyet çizgisini belirleyen kurucu figürlerin kimler olduğunu doğru tespit etmek gerekir. Her yapıyı kendi referans sistemi içerisinde değerlendirmek en doğrusudur. Aksi ise bizim kendi referanslarımızla o tarihi dönemi yorumlamaya kalkışmak olur ki bu bir bilimsel saptırma örneğidir. Bütün referanslarının İbn Arabî ve Mevlânâ ikilisine dayandığı aşikâr olan bir Osmanlı kültür dünyasını, İbn Rüşd ve Cabirî ikilisinin referanslarıyla okumaya kalkışmak, bunun en bâriz örneğidir.

Modernizmin akıl ve teknik tasvirlerinin büyüüne kanan modern Müslüman aydın her ne kadar görmezden gelse de, Osmanlı insanını araştıran uzmanlar, onu, bir elinde *Mesnevî*, bir elinde pilav kaşığı tutan bir adam şeklinde tarif ederler. O dönemde birçok şair, şiirlerinin konusunu *Mesnevî*'nin müellifi Mevlânâ'dan aldı. Birçok metin, onun görüşlerini şerh etmek üzere yazıldı. Kitabını okumak ve okutmak üzere Mesnevîhaneler adı altında eğitim müesseseleri açıldı. İlhamını ondan alan pek çok beste yapıldı. İmparatorluğu ziyarete gelen hemen hemen bütün seyyahlar, ya yazılarında yahut çizimlerinde onun dervişlerinden bahsettiler, onları resmettiler. Bu irfan meclislerinin müdavimleri arasında sultanlar, vezirler, şeyhülislamlar başköşelerde yer aldı. Devletin en mühim meşveret toplantılarında ise Eflatun'un bu *İhtiyarlar*'ına yahut *Kutadgu Bilig*'in *Aksakallılar*'ına görüşleri soruldu, dedikleri kanunlaştırıldı.

Peki, Selçuklu ve Osmanlı zihniyet dünyasını anlamamızın en mühim anahtarlarından birisi olan bu bilgiler, bugün bize ne ifade ediyorlar? Bugünün Müslümanı, neden eslâfından daha mesafeli durmaktadır böylesi kurucu şahsiyetlere? Geleneksel değerler sistemi parçalanmamış toplumlarda yüksek payelerle taçlandırılan bu bilgiler, modernlikle beraber neden anlaşılmaz oldular? Gerçekte onlar mı anlaşılmazdı yoksa bizler mi anlaşılmaz olduk? Manasında kayma olan biz miyiz onlar mı?

Psikologlar, ruh sağlığı bozulan modern insanı tedavi etmek üzere sekiz yüze bâliğ olan tedavi yöntemi geliştirdiklerini söylerler. Son zamanlarda, ciddi tedavi merkezlerinde, bunlar arasına Mevlânâ'dan alınan düsturlar üzerine kurulan tasavvufî yöntemleri de katanların sayısında artış olması calib-i dikkattir. Mesela varoluşsal psikiyatride, sorunun kökenlerine inilir. Kişinin varlıkla irtibatının anlamlı kılınmasında yaşanan enerji kesintisi, yeniden kurulmaya çalışılır. Mevlânâ tam da bu noktada restoratör olarak devreye girer, kişinin kendini tanımaya yardımcı olur.

Doğaya yönelik tahribatın yerküreyi nasıl yaşanılmaz hale getirdiğine isyan eden birçok çevre kuruluşunun manifestolarında da Mevlânâ'dan deyişlere rastlanılması, onun restoratörlüğünün her alanda sürdüğünün bir göstergesidir. Mevlânâ'nın *Fihi Mâ Fih* kitabının isminin İngilizceye tercümesi, o dilde yeni bir deyim oluşmasını sağladı. Başkanlık seçimini kaybettiğinde Dick Cheney'in bu deymi kullanarak yaptığı basın açıklamasında dediği gibi: "*Olan oldu.*" Tıpkı Türkçemizin "Eyvallah" tabirini, "Aşk olsun" tabirini o ocaklardan devşirdiği gibi, diğer diller de bu bilgenin sözlerinden tesirler aldı. Birleşmiş Milletler binasının girişinde yazan, "İnsanlık birbirinin âzâsıdır." cümlesinin bir diğer sūfî mütefekkir Sâdî'nin, "*Benî âdem âzây-ı yek-digerend*" sözünün tercümesi olduğunu, orada daimî temsilciliği bulunan kaç Müslüman ülkenin temsilcisi bilmektedir acaba?

Bütün dünyada, Mevlânâ'nın görüşlerine her geçen gün artan rağbetin arkasında yatan gerçek, aslında insanın kendi gerçeğine olan özlemdir. İdeolojiler ve teknolojik oyuncaklar insana bunu sunamadılar. Aslında ideolojiler, insan hayatının anlamını değiştirmek suretiyle onun hayatından çaldılar. Hayatının anlamını değiştirerek onu yanlış yere yönlendirdiler. Böylece modern insanın sorunlarını, geleneksel insanın sorunlarından daha karmaşık ve varoluşsal hale getirdiler. Maneviyatından koparılan din, modernlerin elinde sadece bir sosyal olguya indirgenince, toplumsalın yoğunluğu altında ezilen insan kendini kaybetti. Kendi varlığının sırrını, kutsallığını yitirdi. Günümüzde bu kırılmayı fark eden bazı dünya aydınları, en temel varoluşsal sorular üzerinde yoğunlaşmaya başladılar. Zamanımızda ontolojiye yapılan referanslar, adeta Ortaçağ felsefesini geçti. Varoluşun gayesi, günümüzün en temel felsefi sorusu oldu.

Geleneksel düşüncede insan, Allah'ın kendisiyle konuştuğu yegâne varlıktı. O'nun ruhunu taşımaktaydı. O'nun sûreti üzere yaratılmıştı. O'nun isimlerini yüklenmişti. Bu varoluşsal kimliği, insanın aynı zamanda vatani ve huzur eviydi. Bundan gayrı bir yerde, bundan gayrı bir kimlikte o garipleşecek, yabancı kalacaktı. Şunu açıkça söyleyebiliriz ki bu unuttuğu kimliğini çağımız insanına hatırlatan en mühim bilge, Mevlânâ oldu. Kitaplarının, tercüme edildiği dillerde çok satanlar listelerinde yer alması, bu gerçeğin bir göstergesidir. İnsanlık onda kendini buldu. Kimseye yabancı gelmedi onun söyledikleri. O sadece insanlık durumuna bir tercüman oldu.

Peki, bu gidişat karşısında bizim mütefekkirlerimiz ve yöneticilerimiz hangi konumdalar? Bu sorunun cevabını, Tanzimat'a kadar giderek incelemek mümkünse de asıl kopuş, 1980'lerden sonra oluştu. *Bedenler ölse bile ruh ölümsüzdür*, düsturundan hareketle müesseseler kapansa bile düşünceleri sürer, diyebiliriz. Bu

açından bize göre Mevlânâ, 1980'lere kadar bir şekilde yaşadı. Hasan Âli Yücel'in Kemalizm'i yerini "Stalinleştirilmiş Kemalizm"e, Mehmet Âkif'in İslâmcılığı da yerini "İslâmcı Yazar" kavramına bıraktınca, Mevlânâ işte o zaman öldü. Aslında her iki cenahın da tavırlarında birbirine benzeyen çok yönler var. *Her şey zıddı ile kaimdir*, fermanınca, bunlar da birbirini fikrî manada besler oldular. Nitekim her iki taraf da dünya insanlığının hal-i hazırdaki durumunu doğru okuyabilmiş ve reçete sunabilmiş değildir. Rasyonalizmin doğum yeri olan ileri Batı toplumları, insanın bilme melekelerini duygusal akılla beraber daha da genişletmeye çalışırken -ki bu durum aslî ve geleneksel akıl teorilerine geri dönüştür- ülkemizin bazı ilahiyatçıları ve İslâmcı yazarları, onlara rasyonalizm vaazları vermeye kalktılar. O toplumlarda duygusal zekâsı olmayanlar işe dahi alınmazken, bizde neredeyse dindarlığı bile IQ testi ile ölçen yaklaşımlar gelişti.

Geleneksel düşünceden koştukları için, "Akleden kalpleri olsun."² âyeti kendilerine gösterilince çok şaşırın İslâmcı yazarlarla karşılaşır olduk. İslâm sanatı ve estetiğine haram gözüyle bakan bazı Körfez uleması, bu ülkelerdeki sanat anlayışının ekseninin kaymasının fikrî arka planını hazırlamış oldular. Bugün sanat eseri olarak sadece beş yıldızlı gökdelen oteller ve alışveriş merkezlerini gösterir olmaları, gerçekten çok düşündürücüdür. Çünkü artık buralardaki tevhid anlayışı, ne Medine Mevlevîhanesi şeyhi Aşkî Mustafa Efendi'nin *Vahdetnâme*'sinde anlatılana ne de Medine şehri, aynı zâtın kaleme aldığı üç ciltlik *Medine Tarihi*'ndeki şehre benzemektedir. Aşkî Mustafa Efendi, huzûr-ı Nebevî'de yazdığı, *mey*'i ilâhî aşka, *sâki*'yi Hz. Peygamber'e ve *Kâbe*'yi de meyhaneye benzettiği o muhteşem *Sâkinâme* mesnevîsini iyi ki Türkçe kaleme almıştı. Zira bu durum, kimilerinin onu Mansur'un dârına çekmelerinden koruyacaktı.

2 Hacc, 22/46.

Sağ olsun UNESCO, 2007 yılında, insanlığa unuttuğumuz bir gerçeği daha hatırlattı. Bu sayede, Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin doğumunun 800. yılını değişik faaliyetlerle kutladık. Peki, bütün dünyanın onun görüşlerinden istifadeyle bazı sorunlarına çözüm aramaları, bizim toplumumuzda ne kadar karşılığını buldu dersiniz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, devletin Hasan Âli Yücel çizgisinden gelerek onu farklılaştıran yerleşik bürokrasisi ile Mehmet Âkif çizgisinden gelip o çizgiyi sefleştiren dindar kanadı, aslında aynı muamelede bulundular bu durum karşısında. Birtakım münferit gayretlerin dışında, tam bir ilgisizlik ve lakaytlık sergilendi üst kademelerde. Yurt içinde ve yurt dışında yapılan bütün etkinlikler ise alt kademelerdeki insanların büyük özverileriyle gerçekleşti.

Hatırlarsınız, Kemal Derviş Türkiye ekonomisini düze çıkar-sın diye anavatanına davet edildiğinde, önce verileri incelemek üzere çalışma odasına kapanmıştı. Birkaç gün sonra o odadan çıkıp ilk açıklamasını yaptı: “Beyler! Türkiye'nin sorunu ekonomikmiş gibi gözüküyor oysa psikolojik...” derken neyi kastediyordu acaba? Gazete köşelerinde unutulup gitti bu söz. Psikofilozofik referanslarındaki tıkanma mı kastedilmişti? Ve o kastedilen sorunun çözümüne Mevlânâ'nın bir katkısı olamaz mıydı? Bilinmiş olsaydı, çözüme katkısı olacağından eminiz.

Ülkemizin etnik unsurlarını bir araya nasıl getiririz, arayışında olanlar acaba, “*Aynı gönlü paylaşanlar, aynı dili konuşanlardan yeğdir.*” diyen Mevlânâ'dan neden istifade etmeyi düşünmezler? “*Biz birleştirmeye geldik ayırmaya değil!*” diyen, yine o değil mi? Kültürel ve manevî planda kolaylıkla halledilebilecek olan bu hususu, sadece cebrî tedbirlerle çözüme neden ısrar ediliyor. Mevlânâ felsefesi bilinmediği için bu böyledir. Alevî-Sünnî kardeşliğini tesis etmeye çalıştığını iddia edenler, “*Mezhebimiz aşktır bizim...*” diyen bir Mevlânâ için niye bir hutbe dahi okutmazlar?

Eskiden İstanbul'un belli başlı selâtin camilerinin vakfiyelerinde, *Mesnevî* dersleri yapılması şartı vardı. Şimdilerde camilerimizde Mevlânâ'dan bir beyit bile okunmaz oldu.

Netice itibariyle şunu söyleyebiliriz. Mevlânâ bir zirvedir. Bu zirvelere çıkabilen fertler ve toplumlar yükselirler. Kendisini anladığımız ve takdir ettiğimiz zaman, ülkemizin insanı da, toplumu da, devleti de bir başka olacaktır. Bir mihenk taşıdır Mevlânâ. Bir toplumun kalitesini anlamada kullanabilirsiniz. 2007 yılında kullandık. Sonuç: Daha çok yolumuz var! Bakalım önümüzdeki senelerde kredi notumuz nasıl seyredecek! Mamafih, onun dediği gibi:

Ümitsizlik dergâhı değil bizim kapımız, kırk kere gelenekten sapsan da, kırk kere onu anlamasan da yine gel!

MEVLÂNÂ VE MEVLEVÎLİK¹

Hz. Mevlânâ, “Herkes beni, kendi durduğu noktadan değerlendirdi.” diyor *Mesnevî*’nin ilk başlarında. “*Fakat benim esas sahip olduğum, içimde yatan o derunî sırları araştırmadı.*” Herkesin bir Mevlânâsı var. Bir Mevlânâ var New York’ta, bir Mevlânâ var Konya’da, bir Mevlânâ var İstanbul’da, bir Mevlânâ var Washington’da, bir Mevlânâ var Tahran’da... Bu soruların içerisinde, gerçekten Mevlânâ nerede? Gerçek Mevlânâ nerede? Modern dünyanın her şeyi ikonlaştırması, her şeyi başka bir şekilde büründürmesinin manipülatif tabii bir süreci bu. Bu arada gerçek Mevlânâ kayboluyor. Dolayısıyla benim anlatacağım da benim anladığım Hz. Mevlânâ olacaktır. İnşallah doğru anlamışımdır.

Kendisinin her yaratılmış gibi iki yönü var. Cismanî bedeni, bir de ruhanî tarafı. Dikey tarafı, yatay tarafı. Yatay tarafı, 30 Eylül 1207’de Belh’te, Burhaneddin Sultanü’l-Ulemâ’nın çocuğu olarak doğup, altmış altı senelik bir ömrün sonucunda Konya’da vefat etmiş olması. Başından geçen evlilikler, zahiri hayatı. Bir de onun

1 TRT Haber, Kozmik Oda Programı, 21 Aralık 2010’da yapılan sohbet.

manevî tarafı var. Onu araştıranlar için, manevî kimliğini anlamak, beden coğrafi tarihini elde etmekten çok daha zor. Buna *histografi* yani yatay tarihçilikten ziyade dikey tarihçilik deniyor. Ben şahsen, Hz. Mevlânâ gibi insanların düşünce arkeolojisini yaparak, onun düşünce katmanlarında cevelan etmeyi tercih ediyorum. Hz. Mevlânâ gibi büyük bilgiler bu dünyaya nâdir gelirler. Onların hayat hikâyelerindeki merhaleler, dereceler, geçtikleri duraklar, evrensel anlamda her insanın geçebileceği noktalar olduğu için bizlere yardımcı olabilecek işaretler taşımakta. Ben o yönüyle Hz. Mevlânâ'dan istifade ediyorum. Bir Allah dostu, büyük bir bilge, ârif, düşünür. Yorumlamanıza göre filozof da diyebilirsiniz. Felsefenin hakiki anlamını, hikmet anlamındaki manasını kullanıyorsanız, öyledir. Ama 18. yüzyıldan sonra, özellikle Batı'da gelişen, sadece rasyonalist ve pozitivist yaklaşımların felsefe olarak kabul edilip inisiyatik ve sezgisel tarafların dışlandığı yani yeni Eflatuncu felsefede olan şeylerin dışlanması neticesine indirgenmiş bir felsefeyi kastediyorsanız, öyle bir filozof değildir.

Kasıt mı cehalet mi?

İkisi de vardır. Bazı iyi niyetli yazarların –bunlar, roman yazarları da olabiliyor; sırlar, gizemler, sûfilik modası var şu an edebiyatta- belki de yerel manada bu dünyayı tanımamaları, bu felsefeyi özümseyememeleri neticesinde, çok da art niyetli olmayan masumane hatalarını görüyoruz. Bu masumane hatalar birikide kalırsa, tövbe edilirse tamam. Ama aynı şekilde devam edilirse, onlara artık tasavvufî roman demememiz gerekiyor. İkinci grup ise kasten bunu yapanlar. Bunlar da ikiye ayrılıyor. Birisi Müslümanlığın içerisinden kasten yapanlar. Biliyorsunuz dinlerde katlar vardır, dereceler vardır. Dinî bilgi, tekdüze, monoblok bir bilgi değildir. Zaten yeryüzüne inen hiçbir şey tekdüze değildir. Gece vardır, gündüz vardır. İnsanlık, farklı farklı yaratılmıştır. Her birinin zevkleri farklıdır. Allah, Kur'an'da

farklılıkları belirtirken düşünce farklılıklarına da işaret eder. “İlimde derinleşenler” diye bir tabakadan bahseder. İlimde sathî bilgi sahibi olanlardan bahseder. “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”² denilir. “İlim size dereceli olarak verilmiştir.”³ sözü de çok önemlidir, âyettir bu. Bunların hepsini topladığımız zaman, Hz. Mevlânâ’yı anlamak için de İslâm dininin katmanları içerisindeki meratibde ilerlemiş olmak gerekir.

Bu mesafe kat etmeyi, salt rasyonel ders görme, kitap okuma şekliyle kastetmiyoruz. *İlim kendin bilmekmiş*, diye büyük şairlerin, âriflerin dillerinde ifade edilen, sadece kıyl ü kal olmayan, bizzat yakîne erdiren ilim derecelerine çıkmış olmayı kastediyoruz. *İlim bir kıyl ü kal imiş ancak*, mısraında ifade edilen, sadece dedikodudan ibaret olan ilim değildir. Hz. Mevlânâ gibi ârifleri anlayamayan alt düzey insanların, -isim veremiyorum belki ama- İslâm dünyasında bugün dahi takipçileri bulunmaktadır. Onlar da kedi uzanamadığı ciğere mundar der, pis der, sözünde olduğu gibi bu muhterem zâtları sürekli kötülemektedirler. Sadece Mevlânâ değil o mertebeye gelmiş herkes taşlanır. Yapı gereğidir bu.

Hz. Şems?

Kendisinin ifa ettiği fonksiyon çok önemli. Hz. Şems’i iyi tanımak, iyi bilmek gerekiyor. Bir kere, Mevlânâ’nın kimyasını alt üst ediyor. Hz. Mevlânâ’nın Şems’le tanışmadan önceki hayatına baktığımız zaman, bir İslâm âlimi, bir hoca, Molla Hüdavendigâr -günümüz tabiriyle konuşuyorum- bir profesör görüyoruz. Şems’in ona öğrettiği şey, “terk-i terk” makamı... Her türlü etiketi terk etme hali. Gerçekten çok zor, çok tehlikeli bir durum. Dikkat edin, Şems’le karşılaştıktan sonra müridlerini dahi dağıtıyor Mevlânâ. Neden? Şeyh sıfatı bile ona ağırlık veriyor.

2 Zumer, 39/9.

3 Mücadele, 58/11.

Üzerindeki her türlü etiketi etrafındakilere devrediyor. Mürşitlik faaliyetini başkalarına bırakıyor. Bütün sıfatlarından kurtulmak istiyor. Bu nokta çok önemli. Şems, Mevlânâ'da bunu gerçekleştiriyor. Bazı insanların içinde manevî haller, gizli bir gurur oluşturabilir. Ben şeyhim, ben kâmilim, binlerce müridim var, gibi. Böyle yüzlerce örnek vardır tasavvuf tarihinde. Dervişlerini dağıtmış, tekkesini kapatmış şeyhler var. Şems, Hz. Mevlânâ'nın kimyasını bozuyor. Zaten, "Onu tanıdıktan sonra, ben bambaşka bir hale geldim." diyor. İlâhî mesajın sırrını, terk-i terkin sırrını elde etmeye başlıyor. Bu, bir evvelki merhalede yani Seyyid Burhaneddin döneminde almış olduğu tasavvufî eğitimle, babasının döneminde almış olduğu tasavvufî eğitime alternatif bir husus değil. Onun tabii bir sonucu, bu noktaya çıkmış olmak. Kitaplarını yakan sûfiler var. Kitaba karşı olduğu için mi? Karısını boşayanlar var. Tamam, buraya kadar, diyor. Bunlar enteresan örneklerdir.

Hız. Mevlânâ, Şems'de görmüş olduğu tecelliye başka insanlara da yansıtmak istiyor. Hüsameddin Çelebi bunlardan bir tanesi. *Mesnevî*'nin doğumunu gerçekleştiren kişi o. Halife olarak müridlerini ona havale ediyor. Hız. Mevlânâ'nın, Şems'in nazarına dūçar olduktan, nazarına çarpıldıktan sonra almış olduğu o enerjii Hüsameddin'e yansıttığını görüyoruz. O benim çok önemli bir kardeşim, diyor. Onu övüyor. Unutmayalım, *Mesnevî*'nin ardından *Külliyât-ı Şems* dediğimiz, *Divân-ı Kebîr* dediğimiz eserlerde kendi adını atıyor bir kenara, Şems'in adına şiirler söylüyor yanıp yakılarak. O açıdan *Mesnevî*, seyr ü sülûk metodu olarak okunur ancak *Külliyât-ı Şems*, terk-i terk makamına çıkan, aşk boyutuna çıkan, fena ender fenadan sonra beka ender beka konularına girenler için uygundur. Tasavvuf ehlinin her bir sözünün dereceleri vardır. O sözün hangi dereceden söylendiğine göre değerlendirmek gerekir. Şems derecesi, kırk yaş sonrası bir derecedir. Bu yolda ilerlemek isteyen bir gence *Mesnevî*'yi, *Fihî Mâ*

Fih'i tavsiye edebilirsiniz ama ancak kırkıncıdan ellisinden sonra *Külliyât-ı Şems*'i tavsiye edersiniz. Çünkü oradaki o yakıcı ifadeleri, belli bir yaştan sonra anlamaya başlar insanlar.

Semâ?

Teknik anlamda “işitmek” demek. Süfîlerin, ibadetlerinde coşku boyutuna çıkarak kuru kuruya ibadetten kurtulma hali. Hz. Ali Efendimizin, ok saplandığında, namaza durayım da öyle çıkarın, dediği namaz idrakini yakalama hali. Peygamber Efendimizin bazen namaza durduğunda başından sarığının, sırtından ridâsının düştüğü haller söz konusu. Kendinden geçiyor namazda. Bunların hepsini topladığınız zaman, bir şeylerin işitilmeye başladığını gösterir. Tasavvufta işitmek çok önemlidir. Görmekten daha önemlidir, işitmek. Çünkü kulaktan giren söz, eğer o sözün sahibi dölleyici bir kelama sahipse, kalbe intikal eder ve kalpte doğum gerçekleştirir. Dölleme özelliğine sahip olmayan söz ise bir kulaktan girer, öbür kulaktan çıkar.

Söz kalbe indikten sonra, sizin kimyanız bozulmaya başlar bir kere. Ayaklarınız yerden kesilmeye, kalbiniz pır pır etmeye başlar. Semâ, o coşku halinin neticesinde spontane olarak, kendiliğinden gelişen bir şey. Psikolojide ve tıpta yapılan araştırmalar gösteriyor ki insan, eğer çok coşkulu bir hale gelirse iki türlü hareket yapıyor. Bir tanesi, tıpkı anne karnında fetusun yaptığı gibi, kendi içine doğru kıvrılma hareketi; diğeri ise kendi eksenini etrafında dönme hareketi. Bunu pek çok yerde görürsünüz. Bugün dahi semânın benzeri hareketler yapılan başka kültürler vardır. Bir futbol maçında da ben şok semâ gördüm. Konser izleyen gençlerde semâ veya zikir benzeri haller gördüm. Demek ki tavır olarak insanoglu aynı hareketleri yapıyor. İçeriği farklı olabiliyor. Ancak Mevlevîliği ya da tasavvufu sadece semâdan ibaret olarak algılamak da yanlış. Semâ veya semâ türü şeyler, ritüellerdir. Hz. Mevlânâ'nın da ne kadar semâ ettiği bellidir. Eski